הרב שלמה אבינר

אבדן ציוד ומוסר עבודה

שאלה: במהלך העבודה פרקתי גלגל רכב ושכחתיו ברשות הרבים וכשחזרתי לקחתו — מצאתי שנגנב. האם אני חייב לשלם מכיסי את שוויו? והאם אפשר לגבותו מחברת הביטוח?

תשובה:

1) ברור שחבר חייב לשמור על הציוד שבאחריותו. באופן כללי פועל שמשתמש בציוד של בעל הבית במהלך העבודה, יש לו דין של שומר שכר על הציוד הזה, מכיון שהוא משתכר בעבודה הזו ובשמוש בציוד הזה. מכל מקום במקרה שלנו היתה שכחה שהיא פשיעה, ובפשיעה כל השומרים חייבים, אפילו שומר חינם.
2) אמנם מעולם לא שמענו שמשק שיתופי דרש תשלום מחבר אשר איבד ציוד או גרם להשחתתו בגלל רשלנות פושעת. זאת אומרת שיש הסכמה חברתית בלתי מפורשת, שאין גובים מחבר תמורת חפצים של המשק שהוא איבד או קלקל בפשיעתו. ההנחה שעומדת מאחורי מצב זה היא שקורה לכל אחד לשכוח חפצים ולפשוע וכולם מסכימים לוותר לכולם. הרי זה מעין חברת ביטוח הדדית על אבדן ציוד. ויש לכך דוגמא בגמרא.
3) ואין לאמר שהדבר אמור רק בפשיעה "מקובלת" ולא בפשיעה חריגה, כי קשה מאוד להגדיר את הדברים, ולא מצאנו תקדים בישוב שחילקו בין סוגי פשיעות. ובנידון שלנו עכ"פ, אין הפשיעה חריגה.
4) אם כן סיבת הפטור היא, ההסכמה ההדדית הבלתי מפורשת לישא במשותף באחריות הפשיעות הכספיות של כל אחד. אבל ברור שאם לא היתה הסכמה כזאת, היה חייב כל אחד לשלם את כל הנזק שגרם. לכן בודאי רשאי הצבור להחליט שכל אחד ישא באחריות ההפסדים שהוא גורם בגלל רשלנותו. אמנם, אם יחליט הצבור כן, מסתבר שבהרבה מקרים לא תספיק רמת ההכנסה של החברים (שאין להם מקורות מחיה מבחוץ) לשלם תמורת הנזקים שיגרמו. מכל מקום אין זה מונע מן הצבור לדרוש מה שמגיע ואין הוא חייב להתחשב בזה שפלוני הוא "עני", ואפילו אסור כמו שכתוב "ודל לא תהדר בריבו" — אבל כמובן אפשר לעשות מראש הסכמה הדדית שיהיו תנאי תשלום נוחים, או שתידרש השתתפות בתשלום, או שיוטל קנס.

5) לכן, אם מוסדות הישוב מעריכים שמקרי הפשיעות רבים מדי, רשאי הצבור לנקוט באמצעים מונעים (יש גם צד חובה), ולהטיל קנסות ותשלומים על הפושעים (כגון מי שמשאיר ציוד בשטח, או מי שנוסע ללא התבוננות ודורס ציוד, או שגורם לתאונה בגלל רשלנות או עבירה על חוקי התנועה וכדו').

6) אבל כל זמן שלא הוחלט דבר כזה, אי אפשר להטיל שום תשלום על החברים אפילו יוכח שהתרשלו. וגם על החבר אין מוטלת חובה לשלם, מכיון שהדבר נכלל בתנאי "חברת הביטוח" הפנימית.

7) באשר לשאלה אם אפשר לתבוע פצוי מחברת הבטוח — תלוי אם המקרה נכלל בתנאי הביטוח. אבל כמובן חייבים למסור את הפרטים האמיתיים של המקרה.

8) באופן כללי בודאי מוטלת חובה על האדם ליזהר ברכוש הצבורי כמו ברכושו שלו. ומצאנו אצל יעקב אבינו, אבי האומה הישראלית, שאמר "זה עשרים שנה אנכי עמך, רחליך ועזיך לא שכלו" (בראשית לא, לח). כל כך גדולה היתה המסירות שלו בעבודה! והוא ממשיך "טרפה לא הבאתי אליך, אנוכי אחטנה, מידי תבקשנה" (לט), פירוש: אע"פ שהייתי שומר שכר, ושומר שכר פטור על הטריפה, זאת אומרת בהמה שנטרפה על ידי ארי או זאב, וזה נקרא אונס ופטורים, מכל מקום אנוכי אחטנה — אחסרנה — שלמתי אותה מכיסי. יעקב אבינו היה "מחמיר"—וגם בעניני ממונות בין אדם לחברו, יש להחמיר.

9) וכאן מקום להזכיר כמה עניני מוסר עבודה הנלמדים מיעקב אבינו:
מיעקב אבינו הננו לומדים הלכות גדולות של מוסר עבודה, שכן הוא אומר לבנותיו "ואתנה ידעתן כי בכל כחי עבדתי את אביכן". (בראשית לא, ו) "ללמדך שלא היה מתעצל אלא מתיגע בכל כחו" (מדרש תנחומא, ויצא, יא).

וכן פוסק הרמב"ם "כדרך שמוזהר בעל הבית שלא יגזול שכר עני, ולא יעכבהו בידו, כך העני מוזהר שלא יגזול מלאכת בעל הבית, ויבטל מעט מכאן ומעט בכאן, ומוציא כל היום במרמה, אלא חייב לדקדק על עצמו בזמן" (הלכות שכירות יג, ז). מה מקור דין זה של הרמב"ם? ה"מגיד משנה" מציין "זה פשוט". פשוט מאוד שאסור לגזול בכל צורה שהיא.

והרמב"ם מדגיש עד כמה יש לדקדק בזמן "שהרי הקפידו על ברכה רביעית של ברכת המזון שלא יברך אותה". זאת אומרת, שכדי לא לבזבז את זמנו של המעביד, פטרו חכמים את הפועל מברכה רביעית של ברכת המזון (אלא אם כן מוחל לו בעל הבית על הדקה הזאת, כמו אצלנו).

ולא רק שאסור לפועל לבטל "מעט מכאן ומעט בכאן", אלא מוסיף הרמב"ם "חייב לעבוד בכל כחו שהרי יעקב הצדיק אמר כי בכל כחי עבדתי את אביכן. לפיכך נטל שכר זאת אף בעולם הזה שנאמר ויפרוץ האיש מאד מאד".